

УДК 372.878

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.6.14>

Лариса МЕЛЬНИК

викладач фортепіано, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 36, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43010

ORCID: 0000-0002-5409-4538

Тетяна РОМАНЧУК

викладач фортепіано, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 36, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43010

ORCID: 0000-0002-0077-2735

Бібліографічний опис статті: Мельник, Л., Романчук, Т. (2022). Формування творчої уяви в здобувачів освіти в процесі навчання гри на фортепіано. *Acta Paedagogica Volynienses*, 6, 91–95, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.6.14>

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО

В статті зазначається, що творчі завдання завжди постають перед людиною як завдання, спосіб вирішення якого здобувачем освіти невідомий. Зазначається, що в міру отримання знань відкриваються широкі можливості самостійного пошуку. Доведено, що автоматизовані вміння, узагальнені поняття, евристичні методи та прийоми, а головне – активне ставлення до пізнання, сама пізнавальна діяльність, динаміка її мотивів – взаємозв'язок та розвиток усіх цих компонентів призводять до формування складного процесу, що лежить в основі творчості. Розглядаючи поняття «творча уява» та «креативність» як суб'єктивно-об'єктивні явища, можна сказати, що до них включаються і процесуально-діяльні та результативні компоненти. Описано, що для того щоб наголосити на діяльно-практичній стороні творчості, вказати на необхідність активності та самостійності суб'єкта у творчому процесі, використовуються терміни «творча активність» та «творча самостійність». Доведено, що творчий процес можливий і необхідний у всіх галузях та сферах діяльності і, насамперед, у мистецтві, у педагогічній науці та практиці. Наголошено на тому, що з формуванням професійних навичок в здобувачів освіти та з формуванням креативності й творчого інтересу до занять тісно пов'язаний операційно-творчий компонент. Тому педагогам слід звернути увагу на розвиток музичного сприйняття, формування правильних навичок гри у класі фортепіано, важливо ставити перед юними піаністами певні завдання, спрямовувати молодь на досягнення результату. Зазначається, що емоційне сприйняття музики сприяє її кращому засвоєнню, встановленню закономірних зв'язків між звуками мелодії, породжує в свідомості перші яскраві образи. Емоційна чуйність піддається розвитку.

Ключові слова: урок музики, творчі здібності, види музичної діяльності, структура творчої уяви, початковий етап навчання гри на фортепіано.

Larisa MELNIK

Piano Lecturer, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, 36 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43010

ORCID: 0000-0002-5409-4538

Tetyana ROMANCHUK

Piano Lecturer, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, 36 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43010

ORCID: 0000-0002-0077-2735

To cite this article: Melnyk, L., Romanchuk, T. (2022). Formuvannia tvorchoi uiavy v zdobuvachiv osvity v protsesi navchannia hri na fortepiano [Formation of creative imagination among applicants for education in the process of learning to play the piano]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 6, 91–95, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.6.14>

FORMATION OF CREATIVE IMAGINATION AMONG APPLICANTS FOR EDUCATION IN THE PROCESS OF LEARNING TO PLAY THE PIANO

The article notes that creative tasks always appear to a person as a task, the method of solving which is unknown to education seekers. It is indicated that as knowledge is gained, wide opportunities for independent search open up. It has been proven that automated skills, generalized concepts, heuristic methods and techniques, and most importantly – an active attitude to knowledge, the most cognitive activity, the dynamics of its motives – the interconnections and development of all these components lead to the formation of a complex process that is the basis of creativity. Considering the concepts of "creative imagination" and "creativity" as subjectively objective phenomena, it can be said that they include both procedural and active components. It is described that the terms "creative activity" and "creative independence" are used in order to mark the active and practical side of creativity, to indicate the need for activity and independence of the subject in the creative process. It has been proven that the creative process is possible and necessary in all areas and spheres of activity and, above all, in art, pedagogical science and practice. It is noted that the operational-creative component is closely connected with the formation of professional skills in education applicants and with the formation of creativity and creative interest in classes. Therefore, teachers should pay attention to the development of musical perception, the formation of proper playing skills in the piano class, it is important to set specific tasks for young pianists, and guide young people to achieve the result. It is noted that the emotional perception of music contributes to better assimilation, the establishment of regular connections between the sounds of the melody, and creates the first vivid images in the mind. Emotional responsiveness is subject to development.

Key words: music lesson, creativity, types of musical activities, information and communication technologies, musical art, culture, general artistic, spiritual development of the individual, means of education.

Постановка проблеми. Актуальні нині проблеми модернізації системи освіти в Україні, спрямовані на виховання творчої особистості, здатної до інноваційної діяльності. Розвитку креативності молоді значною мірою сприяє багаторівнева система української національної музичної освіти, котра сприяє реалізації креативного мислення в здобувачів освіти, розвитку у них таких здібностей, як музичне мислення, творча уява. Навчання гри на фортепіано – об'ємний, складний, багатоскладовий процес, де основною метою, поряд з формуванням піаністичних умінь і навичок, є розвиток загальномузичних здібностей здобувачів освіти, серед яких важливе місце займає продуктивна, творча уява, що дозволяє в процесі виконання музичних творів самостійно створювати нові художні образи з урахуванням минулих сприйняття. Особливо значущим є вивчення специфіки творчої уяви, розгляд закономірностей його розвитку у ключовому становленні особистості. Варто зазначити, що одне з ключових завдань педагогів під час занять гри на фортепіано – пробудити фантазію молоді, навчити осмислено та адекватно сприймати та передавати музичні образи. Однак при цьому не береться до уваги наступний важливий аспект, що є предметом спеціального вивчення, становлення виконавських навичок, творчих здібностей юних піаністів багато в чому пов'язані з процесом формування музичних образів, що виникають в результаті творчої уяви. У цьому контексті необхідне переосмислення змісту

навчання, розробці та реалізації концепції формування творчості про уяву в здобувачів освіти в процесі навчання гри на фортепіано. Творча уява сприяє вирішенню креативних завдань під час занять на фортепіано, робить процес навчання цікавим та продуктивним, спонукає до пошуку нових змістовно-образних характеристик музичних творів, допомагає юним музикантам переконливо донести до слухача виконавський задум. Разом з тим, сучасні здобувачі освіти зазнають великих труднощів у процесі художнього втілення змісту музичного твору, самостійного створення музичних образів. Оригінальна виконавська інтерпретація твору можлива лише за наявності відповідного рівня виконавської підготовки, сформованої творчої уяви в юних музикантів, водночас проблема розробки теоретичних та практичних аспектів формування досліджуваного феномену у молоді в процесі навчання гри на фортепіано залишається невирішеною (Рева, 2006).

Аналіз досліджень. Проблемами характеристики розвитку інтересу до музики у підлітків досліджували Л. Виготський, Л. Венгер, П. Гальперіній, В. Давидюк, А. Запорожець, Л. Занковий, П. Зінченко, Г. Костюк. У цьому аспекті проблему досліджували відомі дослідники дитячої творчості Н. Голубовська, А. Б. Гольденвейзер, Г. Нейгауза, Е. Ліберман, С. Савшинський, Б. Яворський. Дж. Гілфорда, А. Маслоу. Проблеми творчої уяви й креативності, що відіграють особливу роль в становленні музиканта-професіонала, привертали

увагу багатьох вчених, однак дана тема залишилась не до кінця опрацьованою й нині. Ідея розвитку цих здібностей сформувалася ще в епоху Просвітництва. У XIX столітті творча уява стає предметом наукового інтересу психологів та інших фахівців. У XX столітті робота велася у двох напрямках: з одного боку, вивчався розвиток уяви в онтогенезі (Л. Виготський, І. Батаєв, О. Дідецький, О. М. Дяченко, А. Петровський та ін), з іншого – функціональний розвиток даного процесу (Є. Гнатюк, В. Ілля та ін).

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування креативного мислення та уяви під час занять гри на фортепіано.

Виклад основного матеріалу. Майже вся людська матеріальна та духовна культура є продуктом уяви та творчості людей. Уява та креативне мислення як процес створення нового у формі образу, уявлення чи ідеї притаманна лише людині. Завдяки ним людина творить, розумно планує свою діяльність і керує нею. Справжня природа уяви та креативності досі невідома та недосліджена. Вчені донині неспроможні пояснити механізми формування уяви та креативного мислення, як їхню анатомічну, і фізіологічну основу. Однак ролі та значення уяви та креативного мислення, їхніх видів й функцій присвячено низку праць відомих українських й зарубіжних дослідників. На думку Л. Виготського, найвищою формою всіх пізнавальних процесів є творча уява й креативність. Всяка праця, що є творчою працею, включає діяльність творчої уяви й креативності. Але виняткове й ключове значення вони мають в мистецтві, під час занять художньою творчістю (Рудницька, 2007).

На уяву й креативність покладена ключова відповідальна роль. Дослідники дитячої творчості виділяють три основні функції уяви та креативності:

1. Послідовна – покликана формувати креативне мислення та уявлення про предмет, з цією метою необхідно у реальному житті знайти всі елементи, з яких буде побудовано уявлення.

2. Емоційна. Будь-яка емоція має свій зовнішній і внутрішній стан, а це означає, що фантазія є апаратом, який безпосередньо здійснює роботу наших емоцій.

3. Виховна. Вона дозволяє розвивати та вправляти свої здібності. Виходячи з вищеска-

заного, можна наголосити на тому, що функціональні можливості уяви й креативного мислення цілком спрямовані формування та розвиток творчих здібностей молодого покоління. Однак свої відмінні риси має музична уява. Як один із різновидів творчої уяви, вона тісно пов'язана з емоціями. Активна робота фантазії та креативності викликають багату емоційну картину внутрішнього стану підростаючого покоління. Відомо, що в музичному мистецтві та в музичній педагогіці уява, фантазія та креативність мають ключове значення. Не секрет, що за створення художнього образу в музиці відповідають виразні засоби (штрихи, тембр, мелодія, ритм, фактура, динаміка та інші). Проте поступово опанувати весь комплекс музичної виразності й різні прийоми піаніст-початківець здатний завдяки активності уяви, його відтворювальній й творчій особливості (Михайличенко, 2004).

Креативність й уява змушує звертатися до пізнання віддалених об'єктів та предметів (інші країни, люди, життя у майбутньому тощо). Гра завжди статична за змістом, вона дає можливість розгорнутися плану уяви молоді. Така можливість з'являється в освітньому процесі. Успішний процес навчання у класі фортепіано багато в чому опирається на уяву й креативність дітей та сприяє розвитку цих творчих процесів. У зв'язку з цим визначається головне завдання перед педагогами – зацікавити. Це може бути видимий образ, хвилинний настрій, певний спогад. Впливаючи на емоційну пам'ять здобувачів освіти, педагоги пробуджують їхню уяву й креативне мислення, котрі так необхідні для подальшого процесу формування піаністичних навичок. Педагоги ніби підштовхують молодь на подальший пошук потрібних на даний момент відчуттів (вигадується програма творів, шукається художній образ). Колективно формулюється так зване «емоційне зерно п'єси». Така спільна робота розкріпає та надихає молоде покоління. Здобувачі освіти відчувають себе партнерами з педагогами, творцями. Втілення художнього образу відбувається засобами музичної виразності шляхом пошуку потрібного штриха, тембру, динаміки, до формування піаністичного прийому. Уява – це здатність охоплювати ціле. У зв'язку з цим основна дидактична вимога до навчання при опорі на уяву – не давати готових знань, оскільки готове знання звужує коло уяви, пригнічує її можливості та розвиток. Краще

якщо здобувач освіти сам звернеться до пошуку відповіді (Рудницька, 2007).

Однією з характерних рис дитячої психології є мислення у конкретних образах. Кожне поставлене музичне завдання має бути виражене у конкретному художньому образі, темпі та відповідних ігрових піаністичних прийомах. Уява – своєрідний відхід реальності, від дійсності. Людина уявляє те, чого вона ще не бачила, і, можливо, ніколи не побачить, чого не існує в реальному житті. В музичних колах відомо, що настільною книгою для кожного музиканта, чи то піаніст-початківець чи музикант з великим сценічним досвідом, є клавірні твори І. С. Баха. Осягаючи ази поліфонії, ми прагнемо фортепіанно імітувати гру на клавесині – інструменті, якого ніколи не бачили. Але, спираючись на опис з книг або слова людей, які бачили цей інструмент, ми, включаючи свою уяву, починаємо складати образ клавесина. Велике значення у роботі музичної уяви грають зорові образи. Адже часто буває так, що потрібно уявити те, чого немає насправді. Наприклад, казкових персонажів («Вальс квітів» та «Танець Феї Драже» П. І. Чайковський, «Хід гномів» Е. Гріг, «Хатинка на курячих ніжках» М. П. Мусоргський). Музично-слухові образи переходять із галузі емоційного в область свідомого відображення. Тому для розвитку уяви важливо стимулювати дітей до висловлювання власних ідей щодо музики. І чим більше асоціативних зв'язків зможе оживити у своїй пам'яті дитина, тим краще активізується її уява (Печерська, 2000).

На наш погляд, для того, щоб творчі прояви дітей на уроках фортепіано мали активний та емоційний характер, необхідно:

- викликати в пам'яті дитини якнайбільше асоціативних зв'язків. Для цього слід підбирати яскравий, доступний, звуко-творчий репертуар, спрямований на активну роботу фантазії. Голоси тварин, дощик, дзвіночки – ці образи доступні, знайомі і зрозумілі дитині. Для словесного опису образу можна запропонувати написати текст, намалювати малюнок до пройдених п'єс, тим самим активізуючи дитячу уяву;

- підібрати репертуар таким чином, щоб він був основою формування конкретних творчих навичок і водночас відповідав навчальним вимогам;

- використовувати прийоми, методи та форми роботи, що сприяють створенню на уроці атмосфери творчої активності та зацікавленості, що сприятиме появі нових думок та ідей (Чудак, 2007).

Це одна з основних умов розвитку творчого мислення. Все те, чого ми хочемо навчити, слід не диктувати, а спільно, як би знову відкривати, включаючи учня в активну, творчу роботу. Як казав німецький композитор і педагог К. Орф, автор методики музичного виховання дітей «Власна дитяча творча уява, найпростіша, власні дитячі знахідки, нехай найскромніші, власна дитяча думка, нехай найнаївніша – ось що створює атмосферу радості особистість, яка виховує людяність, стимулює розвиток творчих здібностей». Використовуючи дитячу уяву, можна найскладніші чи елементарні завдання зробити цікавими та хвилюючими (Рудницька, 2007).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, розвиток кожної з компонентів творчої уяви – операційно-творчої, креативно-мотиваційної, емоційно-ціннісного – тією чи іншою мірою впливає на його розвиток загалом і на формування у учня наступних якостей:

- продуктивності уяви – здатності генерувати максимальну кількість ідей у відповідь на проблемну ситуацію;

- оригінальності уяви – здатність висувати нові, оригінальні ідеї (всі завдання у класі фортепіано мають бути спрямовані на прояв творчої уяви);

- гнучкості уяви – здатність швидко і легко знаходити нові стратегії рішення, встановлювати незвичайні асоціативні зв'язки.

Усі вище перелічені компоненти творчої уяви формуються у процесі розвитку індивідуальних здібностей дитини, внаслідок створення сприятливої атмосфери творчості у класі фортепіано.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грищенко Т. Зміст і організація форми музично-естетичного виховання в гімназіях України: Перша половина 19 ст. Рідна школа. 2001. № 11. С. 67–69.
2. Кемеровська О. Мистецтво у розкритті творчого потенціалу дитини. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога. Київ: Генезис, 2008. С. 150–154.

3. Михайличенко О.В. Загальні методи музичного навчання. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. пр. Вип. 27. Київ: Видав. центр КНЛУ, 2004. С. 49–53.
4. Печерська Е. Удосконалювати музично-творчий розвиток дітей. Початкова школа. 2000. № 6. С. 15–18
5. Рева В. Естетичне виховання школярів у процесі сприйняття музики. Мистецтво та освіта. 2009. № 1. С. 4–8.
6. Рева В. Індивідуальні стратегії формування естетичного сприймання музики школярами. Мистецтво та освіта. 2006. № 1. С. 12–15.
7. Рудницька О. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості. Художня освіта і проблеми виховання молоді. Зб. наук, статей. Київ: Міносвіти України, УЗІМН, 2007. С. 3–11.
8. Сапожник О. Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти. Рідна школа. 2002. № 12. С. 20–22.
9. Турчин Т. Естетичне виховання молодших школярів у позакласній роботі. Початкова школа. 2008. № 5. С. 16–17.
10. Чудак В. Музично-естетичне виховання молодших школярів. Початкове навчання та виховання. 2007. № 16–18. С. 15–20.

REFERENCES:

1. Hryshchenko T. (2001). *Zmist i orhanizatsiia formy muzychno-estetychnoho vykhovannia v himnaziakh Ukrainy: Persha polovyna 19 st.* Ridna shkola. № 11. С. 67–69. [in Ukrainian]
2. Kemerovska O. (2008) *Mystetstvo u rozkrytti tvorchoho potentsialu dytyny // Obdarovana osobystist: poshuk, rozvytok, dopomoha.* Kyiv: Henezys, S. 150–154. [in Ukrainian]
3. Mykhailychenko O. (2004). *Zahalni metody muzychnoho navchannia. Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia: Zb. nauk. pr. Vyp.27.* Kyiv: Vydav. tsentr KNLU, S. 49–53. [in Ukrainian]
4. Pecherska E. (2000). *Udoskonaliuvaty muzychno-tvorchyi rozvytok ditei.* Pochatkova shkola. № 6. С. 15–18. [in Ukrainian]
5. Reva V. (2009). *Estetychne vykhovannia shkoliariv u protsesi spryiniattia muzyky. Mystetstvo ta osvita.* № 1. С. 4–8. [in Ukrainian].
6. Reva V. (2006) *Indyvidualni stratehii formuvannia estetychnoho sprymannia muzyky shkoliaramy.* Mystetstvo ta osvita. № 1. С. 12–15. [in Ukrainian].
7. Rudnytska O. (2007). *Mystetstvo u konteksti rozvytku dukhovnoi kultury osobystosti.* Khudozhnia osvita i problemy vykhovannia molodi. Zb. nauk, statei. Kyiv: Minosvity Ukrainy, UZIMN, S. 3–11. [in Ukrainian]
8. Sapozhnik O. (2002) *Muzychno-estetychne vykhovannia: zmist i strukturni komponenty.* Ridna shkola. № 12. С. 20–22. [in Ukrainian]
9. Turchyn T. (2008). *Estetychne vykhovannia molodshykh shkoliariv u pozaklasnii roboti.* Pochatkova shkola. № 5. С. 16–17. [in Ukrainian]
10. Chudak V. (2007) *Muzychno-estetychne vykhovannia molodshykh shkoliariv. Pochatkove navchannia ta vykhovannia.* № 16–18. С. 15–20. [in Ukrainian]